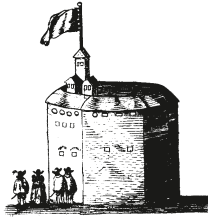

William Shakespeare

PERICLES

Suomentanut Anna-Maija Viitanen

WSOY

WILLIAM
SHAKESPEARE

JA
GEORGE WILKINS

Pericles, Tyyroksen prinssi

SUOMENTANUT ANNA-MAIJA VIITANEN

ESIPUHE ARTO KIVIMÄKI

WERNER SÖDERSTRÖM OSAKEYHTIÖ

HELSINKI

Teos on saanut WSOY:n kirjallisuussäätiön tukea.

Toimitus kiittää professori Matti Rissasta asiantuntija-avusta.

Toimitus Alice Martin

Englanninkielinen alkuteos *Pericles, Prince of Tyre*

Työssä on käytetty mm. Arden
ja The Oxford Shakespeare -editioita.

© WSOY ja Anna-Maija Viitanen 2012

Esipuhe © Arto Kivimäki 2012

Suomennoksen esitysoikeuksia valvoo Nordic Drama Corner Oy,
Meritullinkatu 33 E, 00170 Helsinki.

Etulehden kuva Claes Jancsz Visscherin Lontoon-panoraamasta n. 1625

Nimiösivun kuvassa ensimmäinen Globe-teatteri (1599–1613)

Sivulla 169 Martin Droeshoutin muotokuva Shakespearesta
ns. ensimmäisestä foliopainoksesta 1623

Graafinen suunnittelu Martti Ruokonen

ISBN 978-951-0-37499-3

PAINETTU EU:SSA

SISÄLLYS

Pericles – Shakespearen ajan hitti	7
<i>Pericles, Tyroksen prinssi</i>	
Näytelmän henkilöt	29
Ensimmäinen kohtaus	31
Toinen kohtaus	41
Kolmas kohtaus	47
Neljäs kohtaus	50
Viides kohtaus	55
Kuudes kohtaus	65
Seitsemäs kohtaus	70
Kahdeksas kohtaus	77
Yhdeksäs kohtaus	83
Kymmenes kohtaus	90
Yhdestoista kohtaus	93
Kahdestoista kohtaus	98
Kolmastoista kohtaus	105
Neljästoista kohtaus	108
Viidestoista kohtaus	110
Kuudestoista kohtaus	118
Seitsemästoista kohtaus	126
Kahdeksastoista kohtaus	129
Yhdeksästoista kohtaus	132
Kahdeskymmenes kohtaus	145
Kahdeskymmenesensimmäinen kohtaus	147
Kahdeskymmenestoinen kohtaus	162
William Shakespearen elämä	169

PERICLES – SHAKESPEAREN AJAN HITTI

Pericles oli yksi Shakespearen suosituimpia näytelmiä. Sitä esitettiin usein ja siitä tehtyä kirjaa myytiin runsaasti. Silti sitä ei sisällytetty ensimmäisiin Shakespearen koottujen teosten laitoksiin, ja jo 1600-luvun jälkipuolella se menetti suosionsa hyvin nopeasti. Kahden seuraavan vuosisadan aikana oli vain kaksi produktiota, ja nekin olivat varsin vesitettyjä versioita. Miksi *Pericles* jäi pois muodista?

Shakespearen näytelmät edustavat renessanssin rehevyyttä ja monisärmäisyyttä, ja varsinkin *Pericles* on näytelmä, joka tarjoaa ylenpalttisesti kaikkea kaikille. Se on kaukana siitä eheyttä, selkeyttä ja kuulautta korostavasta klassismista, joka tuli muotiin 1600-luvulla. *Pericles* on monessa suhteessa klassismin ihanteiden suoranainen vastakohta. Sen juoni on kaikkea muuta kuin eheä, selkeä ja seesteinen. Klassismin keksimä vaatimus ajan, paikan ja toiminnan ykseydestä ei näytelmässä täyty millään muotoa, vaan se on täynnä uskomattomia juonenkäänteitä, paikat vaihtuvat, ja ajallisesti edetään liki kaksikymmentä vuotta.

Näytelmää ei 1700-luvulla edes pidetty Shakespearen kirjoittamana. 1800-luvulla *Pericles* luettiin kyllä Shakespearen teosten joukkoon, mutta viktoriaanisen ajan ahdasmieliseen makuun se ei ollut sopiva. Näytelmässä kun on kohtauksia jotka tapahtuvat ilotalossa.

Jos *Pericles* on juoneltaan monipolvinen ja historialtaan monivaiheinen, on myös sen synty sängen monisäikeinen. Tarina voidaan jäljittää antiikin kreikkalaiseen maailmaan, liki kahden vuosi-

Pericles, Tyyroksen prinssi

tuhannen päähän. *Pericles* pohjautuu kertomukseen Tyyroksen kuningas Apollonioksesta, joka luulee menettäneensä tyttärensä ja vaimonsa mutta joka vaiheikkaiden seikkailujen jälkeen lopulta löytää heidät. Tarina oli hyvin suosittu sekä keskiajalla että renessanssin aikaan, ja siitä tehtiin lukuisia erilaisia versioita, niin runoja kuin proosamuotoisia kertomuksiakin. *Pericles* seuraa huomattavan uskollisesti Apollonioksen tarinaa.

Pericles luetaan nykyään kuuluvaksi Shakespearen myöhäiskauden tuotantoon. Lisäksi nykytutkimus pitää varsin ilmeisenä, että näytelmä on kirjoitettu yhdessä George Wilkins -nimisen henkilön kanssa siten, että kaksi ensimmäistä näytöstä on lähinnä Wilkinsin kynästä, kolme viimeistä Shakespearen.

Pericles ja perhe

Näytelmässä on kaksi toisiinsa kietoutuvaa juonta. Toinen kertoo Pericleen monivaiheiset seikkailut, toinen kertoo Marinan, Pericleen tyttären tarinan.

Pericles on kaunis, viisas ja oikeamielinen prinssi, jonka henkeä aletaan vainota, ja hän pakenee. Hän haaksirikkoutuu ja menettää kaiken. Hänet on onneksi kasvatettu hyvin, ja koulutuksensa ansiosta hän pääsee hoviin ja saa prinsessan puolisoikseen. Merimatalla hän kuitenkin menettää nuoren vaimonsa ja luulee tämän kuolleen synnytyksessä. Merellä syntyneen tyttärensä hän jättää kasvatiksi hoviin. Tämän jälkeen hän keskittyy elämässään pelkkään murehtimiseen.

Marina on kaunis, viisas ja oikeamielinen lapsi, joka onnekseen saa hyvän kasvatuksen hovissa. Koulutuksensa, viisautensa ja älykkyytensä ansiosta hän välttää kurjan kohtalon silloinkin, kun hänet ryöstetään ja myydään ilotaloon. Lopussa Pericles ja Marina kohtaavat sattumalta, ja käy ilmi että Pericles on Marinan isä. Myös Marinan äiti löydetään, ja loppu on onnellinen: perhe on koossa taas.

Näytelmässä käsitellään siis Shakespearelle varsin tyyppillistä aihetta, sitä kuinka voimaton on ihminen kohtalon voimien keskellä: Kohtalotar, Fortuna, hallitsee maailmaa, eikä hänen oikeiltaan välttyä kukaan. Mitä ylemmäs ihminen kohoaa, sitä korkeammalta hän putoaa.

Pericles-näytelmässä on kuitenkin onnellinen loppu – toisin kuin esimerkiksi *Kuningas Learissa* ja *Macbethissa*. Pericles ja Marina selviävät takaiskuista, koska he edustavat antiikin viisauksiin ihannetta. Kumpikin on elegantti tyyli- ja taitava muusikko, lisäksi Marina tuntee hyvin arvoituksia ja Pericles on hyvä ratkaisemaan niitä. Pericles on myös ennustustaitoinen, Marina taas on taitava retoriikassa, varsinkin suostuttelutaidossa: hän osaa puhumalla vedota ihmisten tunteisiin ja saa näin ihmiset toimimaan haluamallaan tavalla. Juuri tämä oli kreikkalainen retorisen koulutuksen sivistysihanne. Näillä avuilla he selviävät vastoinkäymisistä. Tarinassa siis toteutuu antiikissa ja keskiajalla suosittu ajatus, että kohtalo voi koetella ketä tahansa, ja siksi onnen tavoittelussa tieto ja viisaus on hyödyllisempää kuin valta ja raha. Tätä aihetta käsittelee muun muassa keskiajalla paljon luettu Ciceron teos *Keskusteluja Tusculumissa*, etenkin sen 5. kirja.

Vielä 1800-luvulla *Pericles* luettiin Shakespearen varhaisteokseksi, mutta nykyään se luetaan kuuluvaksi myöhäiskauden ensimmäisiin teoksiin. Se valmistui viimeistään vuoden 1608 keväällä ja sitä esitettiin Globe-teatterissa ilmeisesti huhtikuussa. On tietenkin mahdollista, että Shakespeare olisi silti kirjoittanut sen nuorena. Myöhäiskauden teokseksi se oletetaan siksi, että se rakenteeltaan ja aiheiltaan muistuttaa kolmea muuta myöhäiskauden näytelmää: *Myrskyä*, *Talvista tarinaa* ja *Cymbelineä*. Varsinkin kaksi viimeksi mainittua muodostavat *Pericleen* kanssa kolmikon, joka eroaa selvästi muista Shakespearen näytelmistä. Ne ovat ainoat, joissa on kaksi toisiinsa kietoutuvaa juonta; se oli epätavallinen juonirakenne niin Shakespearella kuin tuon ajan draamassa yleensä.

Niissä kerrotaan monen vuoden tapahtumat, *Pericleessä* noin kuudentoista. Jokaisessa näytelmässä on se olennainen piirre, että perheenjäsenet joutuvat eroon toisistaan ja että tarinan lopussa on ihmeellinen ja yllättävä tunnistaminen, jossa sukulaisuus onnellisesti paljastuu. Tarinan keskiössä on jalosukuinen isä ja hänen lapsensa.

Näissä näytelmissä on nähty vastaavuuksia Shakespearen omaan elämään. Shakespearen suhde vanhimpaan lapseensa Susannaan on saattanut olla huomattavan läheinen. Testamentissa Susanna peri lähes kaiken, vaimo Anne ja toinen tytär eivät saaneet juuri mitään. On arvailtu, miten paljon nuo näytelmät heijastelevat isän ja esikoistyttären suhdetta. On mahdollista, että samaan aikaan, kun *Pericles*-näytelmää vuoden 1608 alussa tehtiin, Susanna oli vaarassa kuolla lapsivuoteeseen. Ajatus läheisen ihmisen menettämisestä kosketti aivan varmasti Shakespearea ja saattoi palauttaa mieleen surullisia muistoja, kuten Hamnet-pojan kuoleman (1596).

Ilmestyessään *Pericles* edusti aivan uudenlaista draamallista koikeilua. Siinä on kaksinkertainen juoni, rakenne on hyvin episodimainen, toiminta ei klassisessa mielessä ole yhtenäistä eikä näytelmästä löydy mitään keskeistä kahden henkilön välistä konfliktia, jonka ympärille tapahtumat rakentuisivat (Sofokleen *Antigonen* tapaan). Jos näytelmästä haluaa löytää jotain toimintaa yhdistävää tekijää, niin ainoa lienee se, että kaikki tapahtumien käännteet vaikuttavat kahden päähenkilön, Pericleen ja Marinan, onnellisuuden tilaan.

Draamallisia osuuksia on oikeastaan vain kolme, ja ne ovat kolmessa viimeisessä näytöksessä: myrskykohtaus kolmannen näytöksen alussa, ilotalojakso, jossa Marina ja Lysimachus kohtaavat, sekä episodi, jossa Pericles tunnistaa tyttärensä. Muuten näytelmässä lähinnä kuvitetaan kertojana esiintyvän vanhan Gower-haamun kertomusta. Voimme vain ihmetellä, miksi tarina on haluttu sovittaa näytämölle niinkin uskollisesti kertomuksen juonta seuraten.

Pericleen lähteitä ja esikuvia

(A) JOHN GOWER: CONFESSIO AMANTIS

Pericleen ensisijainen lähde on runomuotoinen kertomus, jonka on laatinut 1300-luvulla elänyt runoilija John Gower – ja kyseisen Gowerin haamu esiintyy näytelmässä kertojana. Kertomus sisältyy John Gowerin englanninkieliseen runoelmaan nimeltä *Confessio amantis*, 'Rakastavan rippi'. Runoelma oli varsin tunnettu ja luettu, vuodesta 1483 alkaen siitä oli otettu useita painoksia.

Runoelman päähenkilö on rakastaja, *amans*, joka riutuu rakkaudesta. Rakkaudenjumala Venus ilmestyy hänen luokseen ja lähettää pappinsa, Geniuksen, katoliseen tapaan ripittämään häntä. Päähenkilö saa kuulla satakunta kertomusta. Ne ovat pääosin peräisin keisari Augustuksen aikaan eläneen runoilija Ovidiuksen teoksesta *Muodonmuutoksia*, joka keskiajalla oli antiikin roomalaisista luetuimpia, suosittua lukemistoa kouluopetuksessa (myös Shakespeare luki sitä): suosittu oli tulkinta, että tarinat voi nähdä evankeliumin allegorisena esityksenä. Ovidiuksen kertomia myyttejä tulkitaan kristillisestä näkökulmasta varsinkin teoksessa *Ovide moralisé*, joka on *Muodonmuutoksista* 1300-luvulla tehty ranskankielinen versio.

Gowerin runoelman lopussa ripittäjä antaa rakastajalle synnin päästön ja tämä vapautuu Venuksen otteesta. Runoelman kertomukset on järjestetty seitsemän kuolemansynnin mukaan. Viimeisenä kuolemansynneistä on vuorossa himo, *luxuria*, josta esimerkiksi kerrotaan runoelman pisin tarina, kertomus Tyyroksen kuningas Apolloniuksesta. Tähän miltei näytelmän pituiseen runomittaiseen kertomukseen *Pericles* pohjautuu. Runon mottona on latinankielinen epigrammi, jossa sanotaan: »Rakkaus kuuluu kaikille, ei silti ole rakkautta se, jos ylittää sopivuuden rajan. Mutta kun Venus ohjaa kohtaloita ja viekoittelee sydämiä, ei silloin järki pysty järkevään.»

Kyse on himosta: himo on sellaista rakkautta, joka ylittää sopivuuden rajan ja jota ei edes pidä sanoa rakkaudeksi. Gowerin

tarjoama esimerkki himosta on kuningas Antiochuksen ja hänen tyttärensä välinen inestisuhde. Näille käy tarinassa huonosti: himo johtaa tuhoon. Sen sijaan tarinan päähenkilö Apollonius on kunnan mies, ja Gowerin teos kuvaakin Apolloniuksen ihanteellisenä hahmona, joka hallitsee viisaasti ja rakastaa hyveellisesti.

Vastaavalla tavalla Apolloniuksen tytär Thaise on ihanteellinen neito, joka edustaa kaikkia niitä hyveitä joita nuorella naisella voi myöhäiskeskiajan ajattelun mukaan olla. Hän selviää taitojensa, viisautensa ja hyveellisyytensä ansiosta jopa prostituoiduksi joutumisesta. Hän edustaa selkeästi siveyttä (*castitas*), joka on yksi katolisen opin ns. seitsemästä taivaallisesta hyveestä, seitsemän kuolemansynnin vastakohtasta: siveys on nimenomaan himon vastakohta.

Gowerin runossa on selvä opetus: ihmisistä kukaan ei ole turvassa kohtalon koettelemuksilta, mutta viisas ja hyveellinen voi selvitä niistä. Gower sanookin, että Apollonius olkoon esimerkki kaikille jotka rakastavat.

Moni *Pericleen* draamallinen erikoisuus selittyy, jos ajattelee näytelmää Gowerin kertomuksen dramatisaationa. *Pericles* on kuin draamaosuuksin, pantomiimiesityksin ja lauluin elävöitetty eppinen kertomus. Näytelmän alussa kertoja ilmestyy näyttämölle ja ilmoittaa olevansa muinainen runoilija John Gower, joka on noussut haudasta, ottanut ihmishahmon ja alkaa nyt kertoa tarinaansa. Hän puhuu riimillisin parisäkein, jollaisia runoilija Gower käytti omassa teoksessaan. Tarinankerronnan väliin tulee draamallisia jaksoja, joissa henkilöhahmojen keskustelut esitetään dramatisoituna dialogina. Välillä Gowerin kerrontaa höystetään pantomiimiesityksin. Ja kun näytelmää aikoinaan esitettiin, siinä lienee ollut musiikkiesityksiä ja myrskyefektejä, kuten toisessa Shakespearen myöhäiskauden näytelmässä, *Myrskyssä*. Esitys lienee ollut aikamoinen speaktaakkeli, jossa on kokeiltu myös erilaisia näyttämötekniikan tarjoamia mahdollisuuksia.

(B) GOTTFRIED VITERBOLAINEN: PANTHEON

Confessio amantis -runonsa alussa Gower ilmoittaa kertovansa tarinan, joka esitetään »kronikassa» nimeltä *Pantheon*. Tämä taas on 1100-luvulla eläneen Gottfried Viterbolaisen (Godefridus Viterbensis) latinankielinen proosateos – kronikka tarkoittaa tässä sitä, että Apollonioksen tarina kerrotaan historiallisena tositapahtumana.

(C) HISTORIA APOLLONII REGIS TYRI

Gower seuraa pitkälti Gottfriedin kertomusta, mutta runossa on myös paljon sellaista, mikä ei ole peräisin Gottfriedin kronikasta vaan vielä vanhemmasta latinankielisestä kertomuksesta, joka tunnetaan nimellä *Historia Apollonii regis Tyri*, 'Kertomus Apollonioksesta, Tyyroksen kuninkaasta'. Gower lienee käyttänyt lähteenään myös tätä. Se on alun perin kreikaksi kirjoitettu pitkä proosamuotoinen seikkailukertomus, jonka tekijää ei tunneta. Tämä ns. hellenististä romaania edustava tarina on kirjoitettu ehkä 200-luvulla mutta voi olla vanhempikin. Kreikankielisenä sitä ei ole säilynyt, mutta siitä on olemassa useita latinankielisiä proosakäännöksiä, joista vanhin on ajoitettu 400-luvulle.

Historia Apollonii oli keski- ja renessanssiaikana sekin hyvin suosittu teos: siitä tehtiin lyhennelmiä, runomittaan laadittuja versioita ja kansankielisiä käännöksiä; varhaisin englanninnos tehtiin 1000-luvulla. Teos on yksinkertaista, varsin helppoa latinaa, ja sitä on sen vuoksi voitu käyttää kouluopetuksessa. On täysin mahdollista, että kertomus oli Shakespearelle kouluajoilta tuttu ja tehnyt silloin vaikutuksen. *Pericleen* juoni eroaa siitä hämmästyttävän vähän, jopa vähemmän kuin Gowerin runo, jossa insestisuhde on korostetummin esillä.

(D) LAWRENCE TWINE: THE PATTERNE OF PAINEFUL ADVENTURES

Pericles-näytelmässä näyttäisi olevan vaikutteita myös teoksesta nimeltä *The Patterne of Paineful Adventures*, 'kertomus (Apollo-

Pericles, Tyyroksen prinssi

niuksen) kärsimyksentäyteisistä koettelemuksista’, jonka tekijä on Lawrence Twine. Se lienee kirjoitettu noin vuonna 1576 ja siitä on säilynyt kaksi eri painosta, toinen n. vuodelta 1595, toinen vuodelta 1607. Kyseessä on proosamuotoinen käännös keskiaikaisesta, erittäin suositusta tuntemattomien tekijöiden laatimasta kertomuskokoelmasta nimeltä *Gesta romanorum*, ’Roomalaisten tekoja’. Tämä noin 1300-luvulla tehty kokoelma sisältää tarinoita historiallisista henkilöistä, ja Tyyroksen kuningas Apolloniuksen tarina on kokoelman 153. kertomus. Tämänkin kertomuksen lähde on edellä mainittu *Historia Apollonii* -teos.

(E) PLAUTUS: RUDENS

Tarinalla on myös yhtymäkohtia roomalaisen 200-luvulla eaa. eläneen komediakirjailija Plautuksen näytelmään *Rudens*, ’Köysi’. Komediasa mm. merirosvot ryöstävät nuoren neidon, joka päätyy parittajalle mutta pelastuu prostituoidun kohtalolta viime hetkellä, kun kohtaa isänsä ja perheenjäsenet tunnistavat toisensa. Plautuksen näytelmät olivat Shakespearelle tuttuja, niitä esitettiin paljon, ja Plautusta pidettiin suurena esikuvana jota jäljiteltiin.

Pericleessä on Plautukselle ja roomalaiselle komedialle tyypillisiä piirteitä, kuten vanhemman miehen, neidon ja nuoremman miehen ympärille kehitetty juonikuvio, merelle, ilotaloon ja temppeleihin sijoittuvat tapahtumat, vanhempien ja lasten kohtaamiseen päättyvä onnellinen loppu sekä henkilön identiteetin tunnistaminen juonen käännekohtana. *Rudensissa* on myös hyvin samankaltainen perusvire kuin *Pericleessä*: ihminen on vain mitätön nappula sattuman tai jumalten leikissä.

Pericleen nimet

On ihmetelty sitä, miksi Shakespearen päähenkilön nimi on Pericles eikä Apollonius niin kuin näytelmän kaikissa esikuvissa. Syitä voi olla monia. Pericles on Shakespearen näytelmien hahmoista kär-

sivällisin luonteeltaan, lähimpänä viisaan valtiomiehen ideaalia. Tässä suhteessa hän on kuin huomattavan hyveelliseksi esitetty, 400-luvulla eaa. elänyt ateenalainen valtiomies Perikles. Sellaiseksi hänet kuvataan Plutarkhoksen *Rinnakkaiselämäkertoissa*, joka käännettiin englanniksi ensi kerran v. 1579 ja joka on yksi Shakespearen tuotantoon eniten vaikuttaneita teoksia (ks. teoksesta tehtyä suomennosvalikoimaa *Kuuluisien miesten elämäkertoja*). Apolloniusta ei kuvata niin rauhalliseksi ja kärsivälliseksi hahmoksi Gowerin runossa – kuten ei Gowerin esikuvissakaan. Tämä lienee merkittävin ero *Pericleen* ja Gowerin Apollonius-runon välillä.

On myös esitetty, että nimenvaihtoon olisi innoittanut 1500-luvun lopulla ilmestynyt Philip Sidneyyn *Arcadia*, omana aikanaan hyvin suosittu kertomus. Se oli tuttu myös Shakespearelle, joka otti siitä aineksia mm. *Kuningas Leariin* ja *Talviseen tarinaan*. Sidneyn teos on hellenistisen romaanin tyyliin kirjoitettu proosakertomus, jonka voidaan siis tyyliiltään ja rakenteeltaan katsoa edustavan samaa lajityyppiä kuin edellä mainittu *Historia Apollonii*. Sidneyn *Arcadiassa* päähenkilön nimi on Pyrocles, ja hänen kohtalossaan on yhtymäkohtia Apolloniuksen/Pericleen kohtaloon, esimerkiksi haaksirikko ja haarniskan löytyminen. Nimet Pyrocles ja Pericles ovat äänteellisesti hyvin lähellä toisiaan, ja molemmat assosioituvat helposti englannin vaaraa ja koettelemusta tarkoittavaan sanan *peril*. Lisäksi on huomautettu, että nimi Apollonius ei istu helposti runomittaan ja että Shakespeare suosi lyhyitä päähenkilöiden nimiä. Shakespeare saattoi myös pelätä, että katsojat sekoittaisivat Apolloniuksen ja Antiochuksen toisiinsa.

Näistä saattaa jokainen selitysyritys pitää paikkansa. Henkilönimien vaihtaminen ei ollut mitenkään tavatonta tuohon aikaan. *Pericleessä* on muitakin hahmoja, joilla on uusi nimi, kuten:

CLEON – *Historia Apollonii*: Stranguillius; Gower: Stranguilio

LYSIMACHUS – H. A.: Athanagoras; Twine: Athenagoras

Pericles, Tyyroksen prinssi

MARINA – H. A.: Tarsia; Gower: Thaise; Twine: Tharsia

SIMONIDES – H. A.: Arkhistrates; Gower: Artestrates; Twine:
Altistrates

THAISA, Pericleen vaimo – H. A.: Arkhistratis; Twine: Lucina;
Gowerilla jää nimettömäksi

Toinen tekijä

1700-luvun lopulla kiinnitettiin huomiota siihen, että kolmannen näytöksen alusta (eli 10. kohtauksesta) näytelmä paranee huomattavasti: säkeet ja kuvakieli ovat selvästi taitavampaa työtä, shakespearemaisempaa. Kriitikoiden keskuudessa alkoi väittely siitä, oliko näytelmän käsikirjoitus turmeltunut vai mahtoiko olla niin, ettei näytelmä olisikaan kokonaan Shakespearen tekemä.

1800-luvulla tutkimuksessa alettiin kallistua sille kannalle, että Shakespeare on kirjoittanut vain näytelmän kolme viimeistä näytöstä. 1900-luvulla alkoi vakiintua käsitys, että kaksi ensimmäistä näytöstä on kirjoittanut George Wilkins -niminen Shakespearen aikalainen. Käsitys sai vahvistusta koko 1900-luvun ajan, kun näytelmästä löydettiin yhä enemmän Wilkinsin tyylille ominaisia piirteitä.

Varsinaiselta ammatiltaan Wilkins oli kapakoitsija ja kaiketi-kin myös sutenööri. Niukat elämäkertatiedot perustuvat oikeudenkäyntipöytäkirjoihin: hänet haastettiin useita kertoja oikeuteen syytettynä varkaudesta tai väkivaltaisuudesta. Vuonna 1612 Wilkins ja Shakespeare olivat todistajina eräässä oikeusjutussa, joka koski vuonna 1604 solmitun avioliiton myötäjäisiä.

George Wilkinsin syntymävuotta ei tiedetä, kuolinvuosi on 1616. Ainakin vuosina 1604–1608 Shakespeare oli melko paljon tekemisissä hänen kanssaan, juuri vuosina jolloin Wilkinsin ura lähti nousuun ja sitten jostain syystä lopahti: Wilkinsin julkaistut teokset ilmestyivät kolmen vuoden sisällä, vuosina 1606–1608. Hänen ensimmäiset painetut julkaisunsa olivat pamfletteja. Shakespearen teatteriseurue esitti (ehkä vuoden 1606 alussa) yh-

den hänen kirjoittamansa näytelmän, joka julkaistiin kirjana vuonna 1607. Samana vuonna oli julkaistu näytelmä, jonka Wilkins oli tehnyt kahden muun kirjoittajan kanssa.

Ryhmytyönä kirjoittaminen oli tullut 1600-luvun alussa muotiin, ja voi olla, että Wilkins houkutteli Shakespearea yhteistyöhön, tai toisinpäin. Nykyään Shakespeare-tutkimuksessa on vakiintunut käsitys, että näytelmä on Shakespearen ja Wilkinsin yhteistyötä. Täydellistä yksimielisyyttä ei kuitenkaan ole saavutettu siitä, miten yhteistyö on tapahtunut. Erilaisia spekulatioita on monia: toiset ovat olleet sillä kannalla, että Wilkins olisi muokannut Shakespearen näytelmän kaksi ensimmäistä näytöstä lähes kokonaan uusiksi, tai että Shakespeare olisi muokannut Wilkinsin tekstiä, tai että Wilkinsiltä olisi jäänyt näytelmä kesken ja Shakespeare olisi kirjoittanut sen loppuun, mahdollisesti Wilkinsin luonnosten pohjalta, ja vielä silotellut hieman alkupuolta. Arvatenkin kuuluisan ja arvostetun Shakespearen nimi kirjan kannessa myi paremmin kuin Wilkinsin. On täysin mahdollista, että Wilkinsin nimi on jätetty pois pelkästään kaupallisista syistä.

Huomionarvoinen on Wilkinsin romaani *The Painfull Adventures of Pericles Prynce of Tyre*, 'Tyyroksen prinssi Pericleen kovat koettelemukset', joka ilmestyi 1608, vuotta ennen kuin *Pericles* julkaistiin. Romaanin otsikkosivulla viitataan »hiljattain esitettyyn» näytelmään, joka varmaankin on juuri se *Pericles* jota esitettiin Globe-teatterissa keväällä tai kesällä 1608. Näytelmän ja romaanin väliset vastaavuudet ovat huomattavia: romaanin kertoja on Gower kuten näytelmässä, ja siinä on täsmälleen samat henkilöahmot (toisin kuin Apollonius/Pericles-tarinan muissa versioissa); lisäksi kieli on tyyliltään samankaltaista. Romaanin täytyy olla proosamuotoinen mukaelma *Pericleestä* tai tämän esikuvasta. Wilkins otti romaaniinsa myös kohtia edellä mainitusta Lawrence Twinen tekemästä Apollonius-käännöksestä *The Patterne of Painfull Aduentures*, 1576/1595/1607. Voi olla, että Wilkins käytti Twinen teosta silloin, kun ei muistanut näytelmän kohtia.

Piraattiversio?

Pericles ei sisälly Shakespearen koottujen teosten ensimmäiseen laitokseen (*The First Folio*, 1623) vaan vasta lisäyksenä kolmannen laitoksen toiseen painokseen (*The Third Folio*, 1664).

Kuitenkin vuonna 1609 *Pericles* oli ilmestynyt kirjana, jonka otikkosivulla ainoaksi tekijäksi mainitaan William Shakespeare. Mainitaan myös, että näytelmää on esitetty paljon Globe-teatterissa. Kirjan julkaisija on Henry Gosson, joka ei ollut mikään merkittävä kustantaja eikä ollut aiemmin julkaissut näytelmiä, vaan lähinnä balladeja ja pamfletteja. Hän julkaisi *Pericleen* kaiketi siksi, että näytelmä oli menestynyt niin hyvin. Siitä otettiin toinen painos jo samana vuonna. Näytelmä julkaistiin kirjana kuudesti 26 vuoden aikana (1609–35), mikä merkitsee että kirja kävi hyvin kaupaksi.

Voidaan epäillä, että Gossonin julkaisema kirja on jonkinlainen piraattiversio. Jo vuonna 1557 oli Englantiin perustettu järjestelmä, jossa kustantaja saattoi maksua vastaan rekisteröidä itselleen yksinoikeuden tietyn tekijän teokseen. Teoksen nimi, tekijä ja kustantaja kirjattiin viralliseen kustantajien luetteloon, *Stationers' Registeriin*. Vuonna 1608 huomattava laatukustantaja Edward Blount rekisteröi itselleen Shakespearen näytelmät *Antonius ja Kleopatra* sekä *Pericles*. Hän ei silti julkaissut kumpaakaan. Syytä voimme vain arvailla. Tiedämme, että pian rekisteröinnin jälkeen Blountin julkaisutoiminta keskeytyi muuton vuoksi. Julkaisua saattoi viivyttyä myös Lontoota riivannut rutto, joka puhkesi heinäkuussa 1608 ja jonka takia teatteritkin olivat vuoden verran suljettuina. Ehkä näytelmille oli kuitenkin kysyntää kirjan muodossa, ja Gosson käytti tilaisuutta hyväkseen, päätti julkaista *Pericleen* ennen Blountia.

Ei tiedetä, oliko Gosson ollut julkaisemisen tiimoilta yhteydessä Blountiin. Luultavasti ei, ei myöskään Shakespeareen, sillä kirjaa pidetään laadultaan kehnona. Piraattiversiot saatettiin tehdä muistinvaraisesti näytelmäesityksen pohjalta ja niihin tuli usein paljon virheitä. Shakespearen yhteydessä on vakiintunut käsite

bad quarto eli »huono kvartto». Se tarkoittaa kvarttokokoon tehtyä huonolaatuista kirjaa, joka vaikuttaa tehdyn ilman kunnollista käsikirjoitusta. Sellainen on esimerkiksi ensipainos *Hamletista* (1597), jonka tekstissä on kosolti kirjoitus- ja kopiointivirheitä, ja tekstiäkin puuttuu. Laitos oli niin luokaton, että *Hamletin* toinen painos (1604) mainosti otsikkosivulla olevansa kunnollisen käsikirjoituksen pohjalta tehty lähes puolta laajempi laitos: »Newly imprinted and enlarged to almost as much againe as it was, according to the true and perfect Coppie».

Näytelmistä liikkui useita hyvinkin paljon toisistaan poikkeavia versioita, sillä näytelmät oli tapana sovittaa kulloisenkin tarpeen ja resurssien mukaan. Mitä ilmeisimmin myös Shakespeare paranteli ja muokkasi näytelmiään. Käsikirjoitus eli koko ajan. Mitään yhtä ainoa alkuperäiskäsikirjoitusta ei siis yleensä edes ollut olemassa.

Joka tapauksessa Gossonin vuonna 1609 julkaisema laitos on ainoa säilynyt versio *Pericles*-näytelmästä. Kaikki muut editiot pohjautuvat siihen. Koska Gossonin ensipainos on yleisen käsityksen mukaan »huono kvartto», siis täynnä virheitä, on myöhemmissä editioissa tekstiä paranneltu, mikä puolestaan on synnyttänyt loputtoman väittelyn siitä, mitä korjata ja miten.

On mahdollista, että Wilkinsillä olisi ollut jotain tekemistä näytelmän julkaisemisen kanssa. Hän oli Gossonin hyvä tuttava, ja Gosson oli julkaissut hänen teoksiaan. Voi olla, että juuri Wilkins oli toimittanut näytelmän käsikirjoituksen Gossonille. On päätelty, että käsikirjoituksen lähteenä on ehkä ollut kaksi näyttelijää: poika, joka näytteli Marinaa ja Lychoridaa, ja mies, joka esitti ilotalon omistajaa, kalastajaa ja muutamia sivuosia. He muistivat parhaiten omat roolinsa, minkä vuoksi niissä on paljon vähemmän virheitä kuin muissa.

Kun Heminges ja Condell kokosivat Shakespearen näytelmiä julkaistakseen ne folianttina (ns. ensimmäinen folio, 1623), he

Pericles, Tyyroksen prinssi

eivät ottaneet mukaan *Periclestä*, vaikka olisivat voineet. Tätä on ihmetelty. Ehkä he eivät saaneet käsiinsä tarpeeksi laadukasta tekstiä. Toinen syy voi olla, että he tiesivät teoksen olevan yhteistyötä eivätkä halunneet julkaista sitä sen vuoksi (toisaalta he julkaisivat muita yhteistyönä tehtyjä Shakespearen näytelmiä). *Pericles* ei ilmestynyt seuraavissakaan painoksissa (toisessa ja kolmannessa foliossa, 1632 ja 1663). Ensi kerran se otettiin vasta ns. kolmannen folion uusintapainokseen (1664); siinä *Pericles* julkaistiin liitteenä.

Suosio ja unohdus

Säilyneiden lähteiden perusteella *Pericles*-näytelmä oli hyvin suosittu aina vuoteen 1642 saakka, jolloin parlamentin määräyksestä kaikki Englannin teatterit suljettiin. Sulkemiseen oli lähinnä kaksi syytä. Ensinnäkin teatterit olivat olleet kuningasperheen suojeluksessa, joten parlamentin näkökulmasta ne saattoivat olla vaarallisia kuningasmielisen ajattelun levittäjiä. Toiseksi parlamentissa oli paljon puritaanikristittyjä, joille teatteri oli syntiä. Parlamentaristien ja kuningasta kannattavien välinen valtataistelu (ns. Englannin sisällissota) kesti 18 vuotta eikä teatteriesityksiä saanut tuona aikana järjestää. Näytelmistä saatettiin esittää vain katkelmia jonkin tilaisuuden yhteydessä. Kun vuonna 1660 koitti restauraation aika ja teatteriesityksiä sai taas järjestää, ensimmäisenä Shakespearen näytelmistä esitettiin *Pericles*. Tämä kertoo paljon näytelmän arvostuksesta.

Mutta sitten *Pericleen* esittäminen loppui kuin seinään. Vuoden 1661 jälkeen näytelmää ei tiedetä esitetyn ennen kuin vuonna 1738, jolloin näytelmästä esitettiin vahvasti mukaeltu versio, josta kolme ensimmäistä näytöstä oli jätetty pois. Seuraava mainittava produktio oli vasta vuonna 1854, ja silloinkin näytelmä oli ehostettu elegantiksi esitykseksi, jossa ajan siveellisyysvaatimukset oli otettu huomioon: sekaan oli lisätty selittäviä osuuksia, kertojahahmo Gower oli jätetty kokonaan pois, kaikki viittaukset insestiin oli poistettu, samoin kaik-

ki ilotaloon liittyvä oli jätetty pelkän arvauksen varaan. Siistimättömiä versioita alettiin esittää vasta 1920-luvulla.

Pericles jäi unholaan eri syistä eri aikoina. 1600-luvulla unohduksen päällimmäisin syy lienee muotiin noussut klassismi, jonka vaikutus kesti 1700-luvun lopulle saakka ja jonka romantiikka siten syrjäytti. Klassismi oli vastareaktio barokin ja rokokoon runsaille kiekuroille ja kommervenkeille. Näihin oli kyllästytty, ja vaihteeksi kaivattiin selkeää ja tasapainoista tyylikkyyttä. Klassismin draamateoreetikot pitivät ihanteena antiikin Kreikkaa ja Roomaa, mutta tulkitsivat antiikin taideteorioita lähinnä omien vahvojen näkemystensä mukaisesti. Näytelmille laadittiin ankarat kriteerit, joita nimitettiin aristoteelisiksi, vaikka Aristoteles ei moisia ollut koskaan vaatinut. Vaikka klassismilla ei Englannissa ollut niin suurta vaikutusta näyttämötaiteeseen kuin mannermaalla, klassismin korostamia arvoja kuitenkin painotettiin.

Näyttämötaiteessa klassismin johtavaksi maaksi nousi Ranska. 1600-luvun alkupuolella siellä laadittiin viralliset säännöt siitä, millainen on hyvä näytelmä: henkilöiden tuli olla moraaliltaan sopivia, tarinan tuli olla todenkaltainen ja tapahtua yhdessä paikassa yhden vuorokauden kuluessa sekä noudattaa toiminnan yhtenäisyyttä. Sen tuli puolustaa sääty-yhteiskunnan ihanteita, eikä vallankäyttäjää saanut arvostella. Klassismi halusi nähdä taideteoksen tyylipuhtaana kokonaisuutena, jossa on kaikki oleellinen mutta ei mitään ylimääräistä, jossa muoto ja sisältö ovat harmoniassa, hahmot jaloja, tunteet sopivia, juoni selkeän yksinkertainen. Sellaista eheyttä, yhtenäisyyttä ja maltillisuutta ei löydy Shakespearen näytelmistä, joissa klassismin näkökulmasta on aina jotain huomautettavaa: niissä on liian rahvaanomaisia henkilöitä, tai aristokraatit saattavat käyttäytyä tavalla joka ei ole heidän arvolleen sopivaa, tai juoni ei ole eheä ja yhtenäinen.

Klassismista huolimatta Shakespeare pysyi suosittuna. Mutta suosio perustui hänen kielensä nerollisuuteen ja hänen hahmojensa kiinnostavuuteen, ei juoniin. Suosittua Shakespeare-ohjelmistoa

olivat näytelmistä otetut monologit, joita tähtinäyttelijät esittivät bravuurinumeroina. Näytelmiä oli tapana esittää vahvasti muokat-
tuina mukaelmina vielä 1800-luvulla. Näin kävi esimerkiksi *Kuningas Learille*, josta oli tapana esittää runoilija Nahum Taten vuonna 1681 julkaisemaa versiota. Taten versiosta on poistettu mm. nari, ja näytelmässä on onnellinen loppu: Cordelia ja Edgar menevät naimisiin. Tate teki onnellisen lopun myös *Romeoon ja Juliaan*.

1700-luvulla kriitikot pitivät *Pericles*-näytelmää kehnona verrattuna Shakespearen muihin näytelmiin: ei kiehtovia henkilöhaamoja, ei kiinnostavia ajatuksia; juoni niin rönsyilevä ja käänneet niin epäuskottavia, että draamallinen teho kärsii. Useimmat kriitikot kallistuivat sille kannalle, ettei näytelmä olisi Shakespearen kirjoittama. 1700-luvulla näytelmää esitettiin tiettävästi vain kolmesti, vuoden 1738 elokuun 1., 4. ja 8. päivänä Covent Gardenissa nimellä *Marina*. Kyseessä oli ajalle tyypillinen »paranneltu» versio: kirjailija George Lillo oli muokannut *Pericleen* neljännessä ja viidennestä näytöksestä kolminäytöksisen näytelmän, jonka päähenkilönä on Pericleen tytär Marina. Versio on klassismin makuun alkuperäistä sopivampi; siinä on yksi selkeä pääjuoni, jossa ajan, paikan ja toiminnan ykseys toteutuu paremmin.

Näytelmätekstiä on aina ollut tapana muokata kulloisiinkin tarpeisiin sopivaksi – myös Shakespeare itse harrasti sitä. Alkuperäisiä versioita pyrittiin renessanssin aikana esittämään ainoastaan arvokkaina pidetyistä antiikin kirjailijoiden (latinankielisistä) teksteistä. Kansankieliset näytelmät olivat ikään kuin tilapäisrunoutta, ja niitä muokattiin kulloisenkin muodin ja yleisön odotusten mukaisiksi. Alkuperäiselle näytelmätekstille perustuvia Shakespeare-produktioita alettiin harrastaa vasta 1800-luvun puolivälissä. Tuolloin Shakespearen arvostus oli kasvanut romanttiseksi nerouden palvonnaksi ja Shakespearesta oli tullut Englannin kuningaskunnan kruununjalokivi. Häntä pidettiin luonnonlahjakkuutena, joka oli saanut ylivertaiset kykynsä Jumalalta.

Pericles

PERICLES:

Oi arvostettu Helicanus, lyökää minua,
viiltäkää haava, joka satuttaa,
muuten tämä mahtava ilon meri ylitseni hyökyessään
peittää minun rajallisuuteni rannat
ja hukuttaa minut suloisuuteensa!
(*Marinalle*) Oi, tule tänne, sinä joka annat
elämän sille jolta elämäsi sait,
sinä joka synnyit merellä ja haudattiin Tarsokseen
ja mereltä taas löydyt! – Oi, Helicanus,
polvillesi, kiitä jumalia ääni jylisten
ukkosen pelottavan pauhun lailla, tämä on Marina!

Pericles kertoo hyvästä miehestä, joka joutuu kohtalon koeteltavaksi. Näytelmä oli Shakespearen suosituimpia, kunnes se sai epäsiivellisen leiman ja unohdettiin. »*Pericles* on kaukana siitä eheyttä, selkeyttä ja kuulautta korostavasta klassismista, joka tuli muotiin 1600-luvulla», huomauttaa Arto Kivimäki näytelmän taustoja avaavassa esipuheessaan. Viihdyttävän ja villisti rönsyilevän perhetarinan on nyt ensi kertaa suomentanut Anna-Maija Viitanen.

